

SYSTEM OBRONY PAŃSTWA

Wiesław JÓŻWIK

POWINNOŚCI OBRONNE SPOŁECZEŃSTWA XXI WIEKU

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.¹ Obrona Ojczyzny jest sprawą i obowiązkiem wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

Umacnianie obronności RP, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie ustalonym w ustawach.² Cytowana Ustawa ponadto nakłada na wszystkie organy władzy i administracji określone powinności, w tym także sposoby ich realizacji.

Każdy obywatel RP ma prawo czuć się bezpiecznie we własnym kraju ale powinien też mieć świadomość zagrożeń jakie mogą go spotkać. Zachodzące we współczesnym świecie zmiany we wszystkich dziedzinach życia niosą ze sobą coraz to nowe zagrożenia, które w sposób nieprzewidywalny wpływają na postawy ludzkie, a często zmuszają do dokonywania trudnych wyborów.

Współcześnie, jak pokazują doświadczenia, szczególnie ważnym problemem jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo zarówno w skali międzynarodowej, jak i narodowej i lokalnej. Dlatego też istotnym problemem staje się edukacja obronna, której przedmiotem jest wiedza o bezpieczeństwie państwa,

¹ *Konstytucja RP* z 2 kwietnia 1997 r. art. 5.

² *Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP* z 21 listopada 1967 r. Art. 1 i 2.

o skutecznym realizowaniu zewnętrznych i wewnętrznych zadań obronnych wraz ze współczesnymi zagrożeniami cywilizacyjnymi i militarnymi, które wymagają ich poznania po to, aby kształtować racjonalne zachowania ludzi.³

Istota bezpieczeństwa

Koniec XX wieku przyniósł niespotykane dotąd zmiany niemal we wszystkich dziedzinach życia w Polsce, co wpłynęło w zasadniczy sposób na postrzeganie bezpieczeństwa opartego umownie na osi wschód-zachód. Nastąpiły ogromne zmiany cywilizacyjne głównie w teleinformatyce, rozpoczęliśmy budowanie gospodarki rynkowej, wstąpiliśmy do NATO i Unii Europejskiej. W ślad za naszą akcesją pojawiły się procesy swobodnego przepływu kapitału, swoboda podróżowania oraz wiele innych dotychczas nie znanych nam zjawisk. Wraz z wstąpieniem do NATO otrzymaliśmy gwarancje bezpieczeństwa ale zostaliśmy też zobowiązani do udzielania innym członkom Sojuszu pomocy, w razie gdy będą jej potrzebować, bowiem wynika to z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego.

Wielkie zmiany w postrzeganiu bezpieczeństwa we współczesnym świecie przyniosły ataki terrorystyczne z 11-go września 2001 r. w USA i kolejne w Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. Zagrożenia militarne przestały być pierwszoplanowymi bowiem zaistniały nowe, określane umownie jako tzw. zagrożenia asymetryczne. Wpłynęły one i wpływają nadal na kształt bezpieczeństwa międzynarodowego, krajowego i lokalnego.

Zagrożenia i wyzwania dla ludności istniały zawsze, przy czym wraz z rozwojem społeczeństwa jedne zanikały lub traciły na znaczeniu, inne powstawały lub nabierały znaczenia. Ludzie zawsze mieli do czynienia z zagrożeniami, z którymi nie radzili sobie w stopniu zadowalającym, nie mogli sprostać ich skutkom.⁴

Okres euforii po 1989 roku został szybko i dość brutalnie zweryfikowany. Polityka nie znosi próżni i gdy nie powstała klarowna koncepcja nowego porządku na scenę wkroczyły: fundamentalizm, nacjonalizm i różne zadawnione waśnie. Wśród nowych zagrożeń, które się w tym okresie pojawiły wymienić należy:

- ułatwiony dostęp do broni masowego rażenia;

³ Kunikowski J., *Wiedza i edukacja dla bezpieczeństwa*, Warszawa 2002, s. 15.

⁴ Gołębiwski J., *Vademecum zarządzania kryzysowego*, TWO, Warszawa 2008.

- liczne konflikty lokalne i regionalne;
- terroryzm międzynarodowy;
- przestępczość zorganizowana;
- niekontrolowana migracja ludności;
- rosnące skutki klęsk i katastrof cywilizacyjnych;
- epidemie i choroby cywilizacyjne;
- kryzysy o różnej skali i charakterze.

Analiza powyższych zagrożeń skłania do określonych refleksji i pokazuje jak dużo nowych problemów i wyzwań stoi dziś przed społecznościami i narodami jednoczącej się Europy, przy czym ich rozumienie też nie jest jednoznaczne. Dla części społeczności pewne wyzwania takie jak np. eutanazja, aborcja, klonowanie, narkotyki są czymś oczywistym a dla innych stanowią dylemat. Sporo wyzwań i zagrożeń jest kreowanych przez środki masowego przekazu, które pragną mieć na swoim koncie osobisty sukces w wykrywaniu czegoś niezwykłego, ale podawana w nieodpowiedniej formie i czasie informacja może stać się zagrożeniem.

W powszechnym przekonaniu odpowiedzialność za skutki większości zdarzeń cywilizacyjnych spoczywa na rządzie a wszystkie zagrożenia są „nasze, wspólne” co oznacza często w praktyce, że odpowiedzialność się rozmywa. Standardem powinno być przypisanie każdemu szczeblowi administracyjnemu odpowiedzialności za swój rejon w przypadku wystąpienia zagrożeń a także kształtowania rozumnych zachowań w sytuacjach kryzysowych.

Można więc mówić o uzasadnionej potrzebie wprowadzania powszechnego systemu edukacyjnego w tej dziedzinie; od rodziny poprzez przedszkole, szkołę, uczelnię, organizacje pozarządowe, zakłady pracy, instytucje, środki masowego przekazu. Trzeba by zacząć od sprawy zda się najprostszej: umiejętnego przekazywania informacji o zagrożeniu lub zaistniałym zdarzeniu negatywnego w skutkach dla bezpieczeństwa. Kolejne etapy (poziomy) edukacji winne być związane z kształtowaniem pewnego obyczaju, poziomu kultury, i etyki bezpieczeństwa.

Postęp cywilizacyjny, zagęszczenie ludzi i zabudowy oraz dewastacja przyrody spowodowały, że powszechnie na świecie uznaje się, iż zagrożenia jakie niosą dla współczesnych społeczeństw katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe i skażenia środowiska są równe skutkom wojny.

Katastrofalna powódź w 1997 roku, a także olbrzymia ilość ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych to tylko niektóre przykłady, że również Polska ponosi w – czasie pokoju – straty ludzkie porównywalne ze stratami wojennymi.

Podsumowując, punkt ciężkości współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego przesuwa się z zagrożeń wojennych na zagrożenia kryzysowe o charakterze niemilitarnym. Wymaga to nowego podejścia do tworzenia bezpieczeństwa i w coraz większym stopniu zaangażowania sił wojskowych w przeciwdziałaniu i likwidacji skutków zagrożeń niemilitarnych. Główny wysiłek do nowych wyzwań i zadań musi być skoncentrowany na stworzeniu powszechnej cywilno-wojskowej organizacji, zdolnej do skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom niemilitarnym. Tylko taka organizacja może najmniejszym kosztem przystosować się do nieskończonej liczby różnych okoliczności, których nie można przewidzieć.

Strategia obrony i ochrony

Przygotowanie strategii ochrony i obrony narodowej Polski powinno uwzględniać następujące warunki:

- Polska zajmuje kluczowy dla bezpieczeństwa Europy obszar, położony na korytarzu euroazjatyckim, który był, jest i będzie przedmiotem ekspansji dla mocarstw dążących do dominacji kontynentalnej bądź globalnej;
- członkostwo w NATO wzmacnia nasze narodowe wysiłki obronne i włącza Polskę do działań na rzecz obrony wspólnej NATO. Zgodnie z Traktatem Północnoatlantyckim (art. 3) i „Koncepcją strategiczną Sojuszu” członkostwo w NATO nie tylko nie pozbawia Polski suwerenności w dziedzinie obrony ale zobowiązuje do utrzymania i rozwijania swojej indywidualnej i zbiorowej zdolności do odparcia ewentualnego ataku;
- zacieranie się wyraźnych różnic między zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi bezpieczeństwa narodowego oraz wciąż wzrastająca skala zagrożeń cywilizacyjnych stwarzają konieczność zwiększenia zdolności i sprawności cywilnych środków i metod obrony narodowej, a także coraz szerszego przygotowania sił zbrojnych do wsparcia władz i społeczeństwa w sytuacjach kryzysowych;
- warunkiem koniecznym skuteczności współczesnej ochrony i obrony narodowej oraz obrony wspólnej NATO jest zespolenie przygotowania i wykorzystania cywilnych i wojskowych środków na wszystkich szczeblach kierowania państwa oraz struktury polityczno-wojskowej NATO; Wykorzystanie i przeniesienie wiedzy strategicznej do praktyki, czyli sformułowania strategii obrony narodowej, wyraża się w doborze właściwych

dyrektyw działania praktycznego. Z ogółu dyrektyw i wskazań można wyróżnić te najważniejsze:

- **Powszechność obrony narodowej** wyrażająca się w przygotowaniu i udziale całego społeczeństwa, wszystkich instytucji państwowych i społecznych oraz podmiotów gospodarczych w ochronie i obronie wartości i interesów narodowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich szczeblach życia narodowego i państwowego.
- **Odpowiedzialność narodowa** oznacza, iż niezastępowalną podstawą obrony narodowej są własne wysiłki w przygotowaniu i realizacji obrony i obrony przed zagrożeniami.
- **Włączenie i dostosowanie narodowej organizacji obrony** do organizacji ochrony i obrony wspólnej NATO i Unii Europejskiej, co oznacza zwiększenie naszych wysiłków obronnych oraz współuczestnictwo w obronie wspólnej NATO i Unii Europejskiej.
- **Wsparcie wojskowe** dla władz i społeczeństwa w sytuacjach szczególnych zagrożeń i potrzeb, które oznacza organizacyjne przygotowanie sił zbrojnych do skutecznego wsparcia wojskowego.
- **Wsparcie cywilne** dla operacji wojskowych co oznacza prawne i organizacyjne przygotowanie władz cywilnych i społeczeństwa do udzielania wsparcia logistycznego, a także poparcia społecznego dla operacji wojskowych.
- **Współpraca cywilno-wojskowa** wyrażająca się w koordynacji cywilnych i wojskowych przygotowań i działań ochronnych i obronnych właściwych dla demokratycznego państwa w zespoleniu wysiłków celem pełnego wykorzystania potencjału obronnego.
- **Otwarta, ogólnonarodowa debata** poprzedzająca wszelkie decyzje dotyczące bezpieczeństwa narodowego i spraw militarnych.

Nie lekceważąc rangi środków i nowoczesnej techniki, należy stwierdzić, że **najpotężniejszym i najbardziej twórczym źródłem i elementem siły obronnej Polski jest nasze społeczeństwo. Podstawą przygotowania obronnego jest świadomość narodowa, patriotyzm, postawa obywatelska oraz edukacja wszystkich Polaków.** Siły sprawczej naszego patriotyzmu doświadczyliśmy w okresach zaborów, wojen i okupacji, a także działalności „Solidarności” (1980–1989).

Przygotowanie i wykorzystanie do obrony narodowej całego potencjału obronnego, zarówno cywilnego jak i wojskowego, wymaga wysokich kwalifikacji i sprawności organów władzy rządowej i samorządowej w kierowaniu obroną narodową na wszystkich szczeblach organizacji państwa. Jest to nowe,

o podstawowym znaczeniu dla skuteczności obrony narodowej wyzwaniem dla polskich struktur władzy, stanowiące jednocześnie o zdolności i wiarygodności sprostania przez Polskę funkcji państwa-gospodarza w ramach obrony wspólnej NATO.

Właściwym i koniecznym dla zapewnienia trwałego i skutecznego odstraszania i obrony Polski, a jednocześnie do realizacji zadań obrony wspólnej NATO, a także do niezwłocznego wsparcia władz i społeczeństwa w sytuacjach szczególnych zagrożeń i potrzeb, jest obronny system wojskowy składający się z dwóch, ściśle współdziałających ze sobą elementów:

- **wojsk operacyjnych** – (zdolnych do działania na terenie kraju i poza granicami), o zdolnościach jak inne armie NATO, z którymi mogą współdziałać;
- **obrony terytorialnej** – powszechnej organizacji wojskowej na szczeblu terytorialnym, przygotowanej do realizacji w czasie pokoju: powszechnego wychowania i szkolenia młodzieży, uczestnictwa w szkoleniu rezerw, wsparcia wojskowego władz i społeczeństwa w sytuacjach różnych zagrożeń i potrzeb, a w czasie wojny prowadzenie ochrony ważnych obiektów.

Sprostanie rosnącej skali zagrożeń cywilizacyjnych wymaga dalszego wzrostu siły i sprawności podmiotów cywilnych dla skutecznego zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochrony granicy państwowej oraz ochrony porządku konstytucyjnego we współdziałaniu z siłami zbrojnymi oraz przy coraz większym wsparciu i poparciu społecznym. Przygotowanie powszechnej i skutecznej ochrony ludności w miejscu zamieszkania, zakładach pracy i szkołach oraz w miejscach publicznych w ramach szeroko rozumianej obrony cywilnej jest jednym z największych wyzwań ze względu na konieczność gotowości codziennego sprostania zagrożeniom cywilizacyjnym równie groźnym, jak wojna.

Obecnie pierwszą linią ochrony i obrony narodowej jest ratownictwo rozumiane jako organizacja niesienia pomocy w sytuacjach nieszczęśliwych zdarzeń. Zdolności ratownicze i sprawność zawodowych i ochotniczych formacji cywilnych, wspieranymi przez siły ratownicze wojska oraz grupy ratownicze i pomocowe organizacji pozarządowych są współcześnie istotnym elementem obrony narodowej.

Osiągnięcie przez Polskę zdolności do przyjęcia i zabezpieczenia sił wzmocnienia NATO bądź ich tranzytu przez nasze terytorium (HNS-Host Nation Support), a także do wysłania naszych wojsk do operacji poza granicami kraju również stanowi jedno z największych wyzwań stojących przed Polską,

a sprostanie im warunkuje realność pomocy obronnej NATO dla naszego kraju oraz wiarygodność polskiego członkostwa w Sojuszu.

Współpraca cywilno-wojskowa jest współcześnie największą koniecznością i szansą wspólnego, wykorzystania potencjału wojskowego i cywilnego dla skutecznego przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Najogólniej, w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych współpraca cywilno-wojskowa wyraża się wojskowym wsparciem dla władz cywilnych i społeczeństwa, a operacje wojskowe w czasie kryzysu i wojny są wspierane środkami cywilnymi. Powszechna, cywilno-wojskowa ochrona i obrona narodowa tworzy warunki niezbędne i konieczne dla pozostałych działań tworzących bezpieczeństwo narodowe, jakimi są rozwój kulturalny i materialny.

Konieczność prowadzenia badań i edukacji w zakresie bezpieczeństwa jest konsekwencją wyzwań i zagrożeń współczesności. Do prowadzenia badań w sposób oczywisty, predysponowane są ośrodki naukowo-badawcze. Natomiast edukację w dobie obecnie identyfikowanych zagrożeń winny prowadzić wszystkie podmioty państwowe. Dodać należy, że ogromną rolę w tym procesie powinny odgrywać organizacje pozarządowe, szczególnie te które w swoich statutach mają wpisana działalność na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa, a także wychowanie, ochronę środowiska, ratownictwo, itp.

Aktywność obywatelska

Stabilnego poziomu bezpieczeństwa nie jest w stanie zagwarantować żaden system polityczny, żadne państwo oraz powołane przez niego służby i siły, żaden sojusz militarny. Doświadczenia minionych lat (szczególnie z powodzi 1997 i 2001 a także 2009 w Polsce oraz wydarzenia z 11 września 2001 w USA) dowodzą iż w działania na rzecz bezpieczeństwa i obrony narodowej muszą być włączone wszystkie podmioty, zarówno państwowe jak i pozarządowe. Organizacje pozarządowe (podmioty niepaństwowe) wspierają państwo w tych obszarach w których państwo nie jest w stanie zaspokoić potrzeb i oczekiwań społecznych. Działający w organizacjach pozarządowych poświęcają swój czas, energię, często też fundusze, na działalność społeczną mającą na celu zmianę lub poprawę istniejącego stanu rzeczy. Działalności obywatelskiej sprzyjają wprowadzone w Polsce od roku 1989 zmiany demokratyczne, które wręcz wymagają od obywateli nie tylko udziału w wyborach,

ale przede wszystkim aktywności w rozwiązywaniu problemów społecznych. Aktywni obywatele tworzą społeczeństwo obywatelskie, które uzupełnia działania władz, bez zbędnych kosztów.

Zagwarantowana w konstytucji wolność zrzeszania się dała podstawę istnienia organizacji o zróżnicowanej strukturze. Ustawa Prawo stowarzyszeniach z 1989 roku, o Pożytku publicznym i wolontariacie z 2003 roku oraz inne uregulowały status prawny organizacji pozarządowych oraz dziedziny ich aktywności. Zgodnie z tymi regulacjami charakteryzują się one następującymi cechami:

- posiadają wyrazistą i trwałą strukturą;
- są niezależne od władz publicznych;
- mają charakter niezarobkowy;
- są samorządne;
- przynależność do nich jest dobrowolna.

W związku z tym kryterium do organizacji pozarządowych w Polsce możemy zaliczyć: stowarzyszenia, fundacje, związki zawodowe, organizacje pracodawców, partie polityczne, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, kościoły i inne.

Szczególną formą aktywności społecznej jest wolontariat, który jest podstawą działania organizacji pozarządowych.

W dziedzinie obronności i bezpieczeństwa państwa zadaniami, które mogą realizować organizacje pozarządowe, są m.in.: szkolenie lotnicze w zakresie obronności, popularyzacja i propagowanie obronności, szkolenie paramilitarne, szkolenie w zakresie sportów obronnych.

Kolejnym ważnym elementem uczestnictwa stowarzyszeń w przygotowaniu społeczeństwa do obrony jest wymiar indywidualny, odnoszący się do każdego członka stowarzyszenia, zarówno wychowawczy jak i szkoleniowy. Mieszczą się w nim: kształtowanie świadomości obronnej, propaństwowych postaw i psychicznych predyspozycji, a także zdobywanie umiejętności przydatnych w sytuacjach zagrożenia np. ratownictwo. Bardzo istotnym czynnikiem jest tu także rozwijanie tężyzny fizycznej, uprawianie sportów oraz tzw. „życie polowe”.

Możemy powiedzieć, że podobne zadania do spełnienia ma system edukacyjny, a w jego ramach program – realizowany od 1 września 2009 roku – pod nazwą edukacja dla bezpieczeństwa. Jest on jednak ograniczony czasowo, a także daleko uboższy tematycznie w stosunku do programu realizowanego w wielu stowarzyszeniach. Niewątpliwym atutem jest spontaniczność w realizacji tego programu przez samych zainteresowanych. W wymiarze indywidu-

alnym bardzo ważne są cechy przywódcze, ujawniane i kształtowane podczas pełnienia różnorodnych funkcji instruktorskich w stowarzyszeniach.

Wyżej zarysowane możliwości udziału stowarzyszeń w przygotowaniu obronnym społeczeństwa wyznaczają kierunki działań, jakie powinny być podjęte dla ich spożytkowania. Można też określić, jakie podmioty są lub powinny być najbardziej zainteresowane współpracą ze stowarzyszeniami. Obok ministerstwa obrony narodowej powinny być: resort spraw wewnętrznych i administracji, ministerstwo edukacji narodowej, szkolnictwa wyższego, a także administracja publiczna na wszystkich szczeblach.⁵

Organizacja i program szkolenia

Kolejną istotną powinnością w procesie budowania trwałego systemu obronnego naszego kraju jest kompleksowy program szkolenia na wszystkich szczeblach organizacyjnych Państwa. Szczególną uwagę w realizacji tego szkolenia należy zwracać na zasadnicze cele przygotowań obronnych realizowanych w czasie pokoju, którymi jest utrzymanie stałej gotowości obronnej państwa i zapewnienie możliwości osiągnięcia wyższych stanów tej gotowości w razie wystąpienia pewnych symptomów zagrożenia zewnętrznego, lub gdy z umów koalicyjnych wynika potrzeba udzielenia pomocy innemu państwu. Ta pomoc może mieć charakter militarny, ale tej pomocy udziela całe państwo. Ten kierunek wymaga odpowiedniego przygotowania wszystkich elementów i ogniw systemu obronnego państwa, a także każdego obywatela, z jednej strony do sprawnego działania na rzecz obrony państwa a z drugiej strony do zachowania określonych możliwości odpowiedniego funkcjonowania lub przetrwania w nadzwyczajnych warunkach kryzysowych.

Osiągnięcie wysokiego poziomu sprawności działania ludzkiego czynnika tego systemu, a w tym występującego w systemie pozamilitarnym, możliwe jest przede wszystkim dzięki realizacji przedsięwzięć organizacyjno-szkoleniowych określanych mianem „szkolenia obronnego”. Z tego właśnie powodu szkoleniem obronnym obejmuje się nie tylko obywateli i przedstawicieli administracji publicznej, ale także przedstawicieli przedsiębiorców, organizacji społecznych, parlamentarzystów i wszystkich tych, których udział w ewentualnej realizacji zadań na rzecz obrony kraju może być pożądanym, a szkolenie zapewni lepsze ich przygotowanie.

⁵ *Przygotowanie obronne społeczeństwa*, red. J. Kunikowski, s. 173–175.

Tak więc szkolenie obronne jako zasadniczy cel stawia przygotowanie całego państwa do działania w sytuacji zagrożenia. Oznacza to, że nie chodzi tylko o przygotowanie sił militarnych do obrony kraju, ale także przygotowania wszystkich struktur państwa i społeczeństwa do takich zachowań w tym czasie, aby można było tę obronę skutecznie realizować i utrzymać w maksymalnym stopniu funkcje państwa niezbędne do egzystencji społeczeństwa.

Ogólnym walorem powszechnego szkolenia obronnego jest także kształtowanie świadomości obronnej osób szkolonych, co pozwala im kreować odpowiedzialne postawy w środowisku, w którym działają.

Podstawą każdego szkolenia obronnego jest prawidłowo dobrana tematyka szkoleniowa. Przy jej doborze kierować się należy przede wszystkim specyfiką zadań obronnych realizowanych na szczeblach rządowych, województwa, jednostki samorządu terytorialnego, czy instytucji.⁶

Obecnie coraz powszechniejszy jest pogląd, że o przyszłości narodów, o ich dobrobycie i stabilności decydować będzie powszechna edukacja i możliwość pełny dostęp do informacji. Akcentuje się też potrzebę różnicowania kształcenia na wszystkich poziomach. Współczesny system edukacji w Polsce ulega ciągłym zmianom i programowym i strukturalnym. Mają one służyć poprawie funkcjonowania oświaty. W nowoczesnie pojmowanej edukacji szczególnie ważne jest to, aby uczniowie mogli rozwijać swoją osobowość i przygotowywać się do dorosłego życia, a nie tylko do spełnienia wymagań wynikających z programu nauczania.

Wzrost zainteresowania problematyką bezpieczeństwa a w tym uwarunkowaniami i koncepcjami niezagrażonego bytu oraz rozwoju państwa sprawił, że coraz częściej wśród czynników gwarantujących bezpieczeństwo wymienia się edukację. Można sądzić, że edukacja i bezpieczeństwo to dwa ściśle powiązane pojęcia, między którymi zachodzą bardzo istotne związki. O ich sile mówimy najczęściej przez pryzmat efektywności konkretnych form kształcenia w szkole, w stowarzyszeniach, w administracji, w wojsku itp. Pomijamy natomiast bardzo szeroki kontekst pedagogiczny edukacji.

Cele i treści stanowią nierozdzielny element każdego systemu edukacyjnego. Dlatego ich tworzenie i formułowanie jest podstawą określenia zadań i doboru treści oraz form działalności oświatowo-wychowawczej. Warto pamiętać, że jej składową jest edukacja dla bezpieczeństwa.

Godzi się pamiętać, że cele edukacji dla bezpieczeństwa odnaleźć można w programach szkoły podstawowej, zarówno w klasach I–III, jak i IV–VI.

⁶ *Zeszyt Problematyki TWO*, nr 1, 2005.

Z kolei w gimnazjum istotną rolę w przygotowaniu młodzieży do aktywnego udziału w życiu społecznym ma spełniać wychowanie obywatelskie. Cele edukacyjne tego przedmiotu są zbieżne z celami edukacji dla bezpieczeństwa i obejmują: pogłębianie poczucia przynależności do państwa polskiego; świadomość istnienia obowiązków wobec ojczyzny.

Coraz częściej upowszechniany jest też pogląd, iż o stanie przygotowania społeczeństwa do przeciwstawiania się zagrożeniom bezpieczeństwa decyduje właściwe działanie wszystkich instytucji, a w tym rodziny, grup rówieśniczych, szkoły organizacji i stowarzyszeń oraz środków masowego przekazu i wojska. Szczególnie ważnym i powszechnie docenianym pomostem między społeczeństwem a jednostką ludzką jest wychowanie w rodzinie. Wielu pedagogów twierdzi, że współczesna rodzina przygotowuje dzieci do wejścia w życie społeczne jakby obok szkoły, według własnych doświadczeń z czasów minionych. Ciągłe też wielu rodziców przekazuje swoim dzieciom nieufność do programowych wartości ideałów, dając im w zamian przypadkowe oceny jednostkowe a nie ogólne. Powstaje w ten sposób a raczej jest utrzymywana wielotorowość oddziaływań wychowawczych.⁷

Edukacja dla bezpieczeństwa jest wyjątkowo złożoną strukturą. Na jej wnętrze i efekty składa się bardzo wiele elementów treściowych i metodycznych dotyczących człowieka. Z całą pewnością wykracza ona poza wymienione rodzaje edukacji. Jej początki pojawiają się w rodzinie, a później ulegają stałym modyfikacjom pod wpływem środków masowego przekazu, szkoły, grupy rówieśniczej, pracy zawodowej i samokształcenia.

*

Analiza i ocena powinności obronnych społeczeństwa XXI wieku pokazuje jak ogromny i złożony jest problem. Chciałoby się powiedzieć, że historia naszego kraju pokazuje, iż nie mieliśmy łatwych okresów w naszych dziejach. Czy zawsze wychodziliśmy z trudnych sytuacji obronną ręką? Czy wystarczało nam sił i mądrości aby wyciągać z niepowodzeń właściwe wnioski?

Obrona ojczyzny, stron rodzinnych – ojcowizny i własnego domu jest podstawowym, zarazem szczególnym i zaszczytnym obowiązkiem każdego Polaka. Obowiązek ten należy do najstarszych i najtrwalszych tradycji w histo-

⁷ *Przygotowanie obronne...*, op. cit., s. 129–139.

rii narodu polskiego. We współczesnym przygotowaniu obronnym tradycje spełniają rolę niezwykle ważną. Stąd tak ważnym problemem społecznym, zwłaszcza edukacyjnym jest wychowanie takiego współczesnego człowieka, który pojmuje racje narodowe i państwowe, ma rozwiniętą i wrażliwą intelektualnie osobowość.